22/05/2020

“Η Θεία Ευχαριστία κατά τους Πατέρες των τριών πρώτων αιώνων”

/ Γνώμες

Του Αρχιμ. Διονυσίου Χατζηαντωνίου, Δρος Θεολογίας, Εφημερίου Ι. Ν. Αγίας Φιλοθέης Αττικής, Γραμματέως Συνοδικής Επιτροπής επί του Τύπου

“Η Θεία Ευχαριστία κατά τους Πατέρες και τους εκκλησιαστικούς συγγραφείς των τριών πρώτων αιώνων της Εκκλησίας”

Η Θεία Ευχαριστία βιώθηκε πάντοτε ως η καρδιά της Ορθοδοξίας, η ουσία της Εκκλησίας, γιατί συγκεντρώνονται σ’ αυτήν και επαληθεύονται όλα τα βασικά σημεία της Ορθοδοξίας που είναι η αποστολική πίστη και η Παράδοση της Εκκλησίας 1 . Ήδη από τις αρχές του β’ αιώνα δόθηκε έμφαση στην Ορθοδοξία της Ευχαριστίας σε τέτοιο σημείο, ώστε η πεποίθηση των Πατέρων και των εκκλησιαστικών συγγραφέων σε Ανατολή και Δύση ήταν κοινή: «η Ορθοδοξία άνευ της Ευχαριστίας είναι αδιανόητος», αλλά ταυτόχρονα και «η Ευχαριστία άνευ της Ορθοδοξίας είναι αδύνατος»2 .

Πρώτος ο Άγιος Ιγνάτιος Αντιοχείας (†107/17) συνδέει την Ευχαριστία με την

Ορθοδοξία αναφέροντας ότι σε αντίθεση με τους αιρετικούς Δοκήτες, οι οποίοι υποστήριζαν ότι ο Χριστός φαινομενικά προσέλαβε ανθρώπινη φύση, η Εκκλησία διδάσκει ότι η Ευχαριστία «σάρκα και αίμα είναι του σωτήρος ημών Ιησού Χριστού...» 3 .

Ο Άγιος Ιουστίνος ο Φιλόσοφος (†160) τονίζει ότι οι Χριστιανοί δεν λαμβάνουν την Ευχαριστία ως κοινό άρτο και κοινό πόμα, αλλά όπως ο Σωτήρας μας Χριστός αφού σαρκώθηκε διά λόγου του Θεού, έλαβε σάρκα και αίμα υπέρ της σωτηρίας μας, έτσι και εμείς διδαχθήκαμε ότι μέσω της ευχής μεταβάλεται η ευχαριστηθείσα τροφή σε Σάρκα και Αίμα του ενανθρωπήσαντος Ιησού 4 . Ο Άγιος ορίζει και τρεις προϋποθέσεις για συμμετοχή στην Ευχαριστία, που είναι η πίστη στην αληθή διδασκαλία της Εκκλησίας, η μετοχή στο μυστήριο του Βαπτίσματος και η τήρηση όσων παρέδωσε ο Χριστός 5 .

Ο Μικρασιάτης επίσκοπος Λυών της Γαλλίας Άγιος Ειρηναίος (†202), είναι ο Πατήρ εκείνος της Εκκλησίας που κατά την εποχή αυτή, όσο κανείς άλλος επισημαίνει το στοιχείο της Ορθοδοξίας στην Ευχαριστία. Επιβεβαιώνοντας την αδιαίρετη ενότητα δόγματος και ζωής 6 , γράφει χαρακτηριστικά ότι η ευχαριστιακή πράξη της Εκκλησίας επιβεβαιώνει την πίστη της και η πίστη της είναι σύμφωνη προς την ευχαριστιακή πράξη της 7 .

Κατά τον Άγιο Ειρηναίο η Θεία Ευχαριστία τελείται, όταν το ποτήριο, στο οποίο ενώνεται ο οίνος, το ύδωρ και ο άρτος επιδέχωνται τον λόγο του Θεού και γίνονται Σώμα και Αίμα Χριστού, από τα οποία αυξάνει και συνίσταται η υπόσταση του σώματός μας 8 . Θεωρεί δε γεγονός αναμφισβήτητο ότι ο απλός άρτος, «προσλαβόμενος την επίκλησιν του Θεού ουκέτι κοινός άρτος εστίν, αλλ εὐχαριστία», η οποία αποτελείται από δύο πράγματα: επίγειο και επουράνιο. Έτσι και τα σώματά μας: αφού μεταλάβουν την Ευχαριστία, δεν είναι πλέον φθαρτά, γιατί κατέχουν πλέον την ελπίδα της εις αιώνα αναστάσεως 9 . Ο πρώτος λατίνος εκκλησιαστικός συγγραφέας Τερτυλλιανός (†217), ο οποίος έδρασε στην Καρχηδόνα, εκφράζοντας και εκείνος την κοινή πίστη της Εκκλησίας περί Ορθοδοξίας και Ευχαριστίας τονίζει ότι την πίστη στον ένα Κύριο Θεό, τον Δημιουργό του Σύμπαντος, και τον Ιησού Χριστό, ο οποίος γεννήθηκε από την Παρθένο Μαρία, τον και Υιό του Δημιουργού Θεού, και την Ανάσταση της σάρκας, η Εκκλησία την σφραγίζει με το ύδωρ, την ενδύει με το Άγιο Πνεύμα, και την τρέφει με την Ευχαριστία 10 .

Ο Τερτυλλιανός αποδεικνύει, όπως αναφέρει χαρακτηριστικά, την αληθή σάρκωση του Λόγου μέσω και του μυστηρίου της Ευχαριστίας 11 αναιρώντας έτσι τις διδασκαλίες των αιρετικών Δοκητών, οι οποίοι μη πιστεύοντας ότι ο Υιός του Θεού έγινε πραγματικός άνθρωπος, θεωρούσαν ότι στην Ευχαριστία ο άρτος και ο οίνος

δεν μεταβάλλονταν σε Σώμα και Αίμα του Χριστού. Υποστηρίζει ότι, όταν ο Χριστός αναφέρει το ποτήριο και κάνει την Καινή Διαθήκη που σφραγίζεται με το αίμα του (Λουκ. 22,20), βεβαιώνει την πραγματικότητα του σώματός του, γιατί κανένα αίμα δεν μπορεί ν' ανήκει σε ένα σώμα, το οποίο δεν είναι σάρκινο. Συνεπώς, από την πραγματικότητα της σάρκας λαμβάνουμε απόδειξη του σώματος και απόδειξη της σάρκας από την πραγματικότητα του αίματος 12 .

Στο αρχαιότερο σωζόμενο λειτουργικό κείμενο, την Αναφορά της Θείας Λειτουργίας του Αγίου Ιππολύτου Ρώμης (†220) ο συγγραφέας εκφράζει την πίστη της Εκκλησίας στην Τριαδικότητα του Θεού και στην ενανθρώπηση του Λόγου συνδέοντας έτσι αρμονικά την Ευχαριστία με την Ορθοδοξία. Ο ιερεύς παρακαλεί τον Θεό Πατέρα, αφού καταπέμψει το Άγιο Πνεύμα επί την θυσία της αγίας Εκκλησίας, να ενώσει δι'αυτής όλους τους μεταλαμβάνοντες με το Άγιο Πνεύμα «προς βεβαίωσιν πίστεως εν αληθεία 13 . Με την φράση αυτή ο Άγιος Ιππόλυτος εννοεί ότι μεταλαμβάνοντας το Σώμα και το Αίμα του Χριστού οι πιστοί πληρούνται με το Άγιο Πνεύμα, και μέσω αυτής της πλήρωσής τους, επιβεβαιώνεται η πίστη τους.

Παρόμοια στο λειτουργικό κείμενο των Διαταγών των Αποστόλων ο συγγραφέας προτρέπει τους πιστούς να ευχαριστήσουν τον Θεό μετά την Μετάληψη λέγοντας: «Ευχαριστούμεν σοι, ο Θεός και Πατήρ Ιησού του σωτήρος ημών, ... υπέρ της γνώσεως και πίστεως και αγάπης και αθανασίας, ης έδωκας ημίν διά Ιησού του Παιδός σου» 14 . Επομένως και για τα δύο αυτά αρχαία λειτουργικά κείμενα είναι ένα και το αυτό πίστη και Ευχαριστία, Ευχαριστία και πίστη. Ο χαλκέντερος Ωριγένης (†252), επίσης ταύτιζε Ορθοδοξία και Ευχαριστία. Σχολιάζοντας την ευχή της Αναφοράς της Θείας Λειτουργίας τόνιζε ότι το περιεχόμενο της ευχής αυτής και το περιεχόμενο της πίστης βρίσκονται σε απόλυτη αρμονία 15 .

Επομένως η ορθόδοξη πίστη και η ευχαριστιακή προσφορά βρίσκονται σε αμοιβαία εξάρτηση˙ από την αρμονία δε των δύο εξαρτάται και η ενότης της Εκκλησίας, εις τρόπον ώστε, οποιοσδήποτε, είτε επίσκοπος, είτε πρεσβύτερος, είτε διάκονος διαφωνεί με την ορθόδοξη πίστη που δηλώνεται εν τη Ευχαριστία, «ουκ έστιν επίσκοπος, ουκ έστιν πρεσβύτερος· ουκ έστι διάκονος · ει λαϊκός εστιν, ουκ έστιν λαϊκός ουδέ συνάγεται, δηλαδή δεν μετέχει της ευχαριστιακής συνάξεως 16 . Γι'αυτό και δηλώνει κατηγορηματικά: Οποιοσδήποτε δεν τρώγει τον άρτο και δεν πίνει από το ποτήριο, «πόρρω είναι του οίκου του Θεού και της Εκκλησίας» 17 , δηλαδή είναι μακριά, και από τον Θεό, και από την Εκκλησία Του.

Για τον Άγιο Κυπριανό Καρθαγένης (†258), η Θεία Ευχαριστία συνιστά, όπως ακριβώς για τον Απόστολο Παύλο και τον Άγιο Ιγνάτιο, το μυστήριο της ενότητας της Εκκλησίας, εις τρόπον ώστε η Ευχαριστία να προσλαμβάνει εκκλησιολογικό

περιεχόμενο. Η Εκκλησία λοιπόν, ενωμένη εν τη Ευχαριστία ενώνεται αχώριστα με τον Χριστό, εις τρόπον ώστε οι δύο να γίνονται μία ύπαρξη 18 .

Ερμηνεύοντας τον συμβολισμό της ανάμιξης του ύδατος και του οίνου στο Ποτήριο της Ευχαριστίας, καθώς και των κόκκων του σίτου, εκ των οποίων προέρχεται ο άρτος της Ευχαριστίας, παρατηρεί ότι όπως ακριβώς ο Χριστός φέρει όλους μας εν Εαυτώ, έτσι και κατά την ανάμιξη του ύδατος και του οίνου εν τω Ποτηρίω το πλήθος των πιστών ενώνεται με μία αδιάλυτη ενότητα 19 . Επίσης τονίζει ότι μόνο το αίμα του Κυρίου μπορεί σε κάποιον να δώσει την αγαλλίαση, το οποίο πίνεται στην Εκκλησία και πινόμενο κατέχει την αλήθεια του Κυρίου 20 .

Τέλος ο συγγραφέας του έργου Αδαμαντίου Διάλογος, περί της εις Θεόν ορθής πίστεως, το οποίο συντάχθηκε λίγο πριν την Α’ Οικουμενική Σύνοδο, αποδεικνύει και αυτός την ενανθρώπηση του Λόγου με το Μυστήριο της Ευχαριστίας γράφοντας ότι ως αληθινός άνθρωπος ο Χριστός είχε σαφώς σάρκα και αίμα, και αυτά παρέδωσε διά του Άρτου και του Ποτηρίου στους Μαθητές δίδοντάς τους την εντολή να κάνουν την ανάμνησή του 21 .

Είδαμε λοιπόν ότι για τους Πατέρες και εκκλησιαστικούς συγγραφείς των τριών πρώτων αιώνων της Εκκλησίας είναι αδιαμφισβήτητο το γεγονός ότι δεν ήταν η Εκκλησία κάτι άλλο και διαφορετικό από την αληθινή πίστη και την αληθινή Ευχαριστία, ούτε η πίστη ήταν κάτι άλλο και ανεξάρτητο από την Εκκλησία και την Ευχαριστία, ούτε πάλι η Ευχαριστία ήταν κάτι άλλο που να μπορεί να αποχωρισθεί από την Εκκλησία και την Ορθοδοξία της 22 .

Κατά συνέπεια, Πίστη – Εκκλησία – Ευχαριστία ήταν εξ αρχής, είναι και θα είναι πάντοτε έννοιες ταυτόσημες και αδιαίρετες. Γι’ αυτό και ο π. Αλέξανδρος Σμέμαν τονίζει ότι «η Ευχαριστία αποτελεί την αιωνίως ζώσα και ζωοποιό πηγή γνώσης της Υπεραγίας Τριάδος από την Εκκλησία» 23 , ενώ και ο Άγιος Σωφρόνιος Σαχάρωφ θεωρεί αναμφισβήτητο γεγονός ότι οι πιστοί της Εκκλησίας μετέχοντας του Ποτηρίου του Χριστού διά της μεταλήψεως του Σώματος και του Αίματός Του, δέχονται ταυτόχρονα και την Θεότητά Του, όπως αυτή φανερώθηκε επί της γης εν σαρκί και καθώς αυτή παραμένει αιώνια στους ουρανούς 24 . Η ορθόδοξη πίστη δεν είναι λοιπόν μια πίστη θεωρητική, αλλά μια πίστη βιωματική. Βιώνεται εν τη Εκκλησία και μόνο διά της Ευχαριστίας. Γι’αυτό και όχι σε άλλο σημείο της Θείας Λειτουργίας, παρά μόνο μετά την Μετάληψη του Σώματος και του Αίματος του Κυρίου ψάλλουμε: «Είδομεν το φως το αληθινόν, ελάβομεν Πνεύμα επουράνιον, εύρομεν πίστιν αληθή αδιαίρετον Τριάδα προσκυνούντες». Πού και πώς είδαμε το αληθινό φως; Πού και πώς ελάβαμε το Άγιο Πνεύμα; Πού και πώς βρήκαμε την αληθινή πίστη προσκυνώντας την Αγία Τριάδα; Στην κατά τόπους σύναξη της Μίας, Αγίας, Καθολικής και Αποστολικής Εκκλησίας, και μόνο μεταλαμβάνοντας το

Σώμα και το Αίμα του Χριστού!

Παραπομπές:

1 Πρβλ. Αθανασίου Γιέβτιτς, «Δόγμα και ήθος εις την Ορθόδοξον Παράδοσιν», Θεολογία 39 (1968), 191 και Του
αυτού, «Εκκλησία, Ορθοδοξία και Ευχαριστία», σελ. 231-232.
2 Ἰωάννου Ζηζιούλα, Η ενότης της Εκκλησίας εν τη Θεία Ευχαριστία και τω επισκόπω κατά τους τρεις πρώτους
αιώνας, Β’ έκδοση, Εκδ. Γρηγόρης, Αθήνα 1990, σελ. 115-117.
3 Ιγνατίου Αντιοχείας, «Επιστολὴ πρὸς Σμυρναίους» VII, 1, ΒΕΠΕΣ 3, 281, 9-12.
4 Ιουστίνου του Φιλοσόφου, «Απολογία Α’» 66,2, ΒΕΠΕΣ 3, 197, 33-38.
5 Ένθ’ανωτ. 65,1 – 66,2, ΒΕΠΕΣ 3, 197, 29-32.

6 Παύλου Ευδοκίμωφ, Η προσευχή της Ανατολικῆς Εκκλησίας, σελ. 16.
7 Αθανασίου Γιέβτιτς, «Εκκλησία, Ορθοδοξία και Ευχαριστία», Κληρονομία 3 (1971), σελ. 231-232.
8 Ειρηναίου Λυώνος, «Έλεγχος και ανατροπή της ψευδωνύμου γνώσεως εις βιβλία πέντε»» Ε’, ΙΙ, 3, ΒΕΠΕΣ 5,
160,21 – 161,9.
9 Ένθ’ανωτ. Δ’, XVIII, 5, ΒΕΠΕΣ, 153, 31-36.
10 Τερτυλλιανού, «De praescriptione haereticorum» XXXVI, 5, PL 2, 60A.
11 Του αυτού, «Adversus Marcionem» Ε’, VIII, 3, PL 2, 520D.
12 Ένθ’ ανωτ. Δ’, XL, 3-5, PL 2, 491A-493A.

13 Πρβλ. Ευαγγέλου Ζούμα, «Περίγραμμα Χριστολογίας της Αναφοράς του Ιππολύτου Ρώμης», εν ΕΕΘΣΠΘ
«ΔΙΑΚΟΝΙΑ», Αφιέρωμα στη μνήμη Βασιλείου Στογιάννου, Θεσσαλονίκη 1988, 449.
14 Ανωνύμου, «Διαταγαί των Αποστόλων» Ζ’, XXVI, 1-2, ΒΕΠΕΣ 2, 125, 13-17.
15 Ωριγένους, «Διάλεκτος προς Ηρακλείδαν και τους συν αυτώ επισκόπους περί Πατρός και Υιού και ψυχής»
ΒΕΠΕΣ 16, 368, 28-31.
16 Ενθ’ ανωτ. ΒΕΠΕΣ 16, 368, 34-36.
17 Του αυτού, «Υπόμνημα εις το κατά Ιωάννην» ΚΗ’, IV, ΒΕΠΕΣ 12, 260, 32-35.

18 Ιωάννου Ζηζιούλα, Η ενότης της Εκκλησίας εν τη Θεία Ευχαριστία και τω επισκόπω κατά τους τρεις πρώτους
αιώνας, σελ. 129 καὶ 120.
19 Κυπριανού Καρθαγένης, «Επιστολὴ προς Καικίλιον» (63 η) XIII, PL 4, 384A.
20 Ένθ’ ανωτ. XI, PL 4, 383A. Ο Στυλιανός Παπαδόπουλος, αναφερόμενος στην προσπάθεια των προτεσταντών

να ερμηνεύσουν την Γραφή, γράφει χαρακτηριστικά: «Ο ερμηνευτής προτεστάντης στην αγωνιώδη προσπάθειά του
να θεολογήσει, δημιουργεί τα πολλά και ανέρειστα σχήματα και τις θεωρίες, διότι του λείπει το σταθερό έρμα, η
κοινωνία με την αλήθεια (στη ρεαλιστική Ευχαριστία), που μόνη αυτή αποτελεί το τελικό κριτήριο και την ανάπαυση
του πιστού θεολόγου». Στυλιανού Παπαδόπουλου, Θεολογία και γλώσσα, σελ. 85.
21 Ανωνύμου, «Αδαμαντίου διάλογος, Περί της εις Θεόν ορθής πίστεως» Β’, ΒΕΠΕΣ 17, 116, 30-40.
22 Πρβλ. Αθανασίου Γιέβτιτς, «Εκκλησία, Ορθοδοξία καιὶ Ευχαριστία», Κληρονομία 3 (1971) σελ. 243.
23 Αλεξάνδρου Σμέμαν, Ευχαριστία, εκδ. Ακρίτας, Αθήνα 2000, σελ. 228.

24 Σωφρονίου Σαχάρωφ, Οψόμεθα τον Θεόν καθώς εστι, εκδ. Ι.Μ. Τιμίου Προδρόμου – Έσσεξ Αγγλίας, Έσσεξ
1996, σελ. 355.